

З ПОТОЧНОГО ЖИТТЯ НТШ

СВІТОВА РАДА НАУКОВИХ ТОВАРИСТВ ім. ШЕВЧЕНКА

Історія Наукового товариства ім. Шевченка розпочинається ще з 1873 р., коли на західноукраїнських землях було засноване Літературне товариство ім. Шевченка. Тоді українська громада з наміром організувати автономну українську наукову інституцію поряд із численними часописами та „Просвітою“ (1868) скористалася правовими нормами конституційного ладу Австро-Угорської монархії і заснувала Товариство. У 1892 р. заходами В. Антоновича, О. Кониського, О. Барвінського та інших культурних діячів і вчених воно перетворюється і конститується у Наукове товариство ім. Шевченка. Праця Товариства триває до 1940 р., власне доти, доки комуністичний режим не розпустив НТШ, а багатьох його членів репресував. За цей період (1892—1940) Товариство заклало ґрунтовні основи національної наукової праці: власне, своєю діяльністю створило первісток Академії наук України. Саме завдяки загальним засадам і напрямам роботи НТШ після Другої світової війни з'явилася можливість продовжити діяльність Товариства за кордоном і вже невдовзі створити на всіх континентах світу Крайові осередки НТШ. Таким чином, коли у Радянській Україні НТШ було заборонено, його діячі переслідувалися, а опубліковані наукові праці заборонялися і не могли бути доступними для громадськості, українські емігранти саможертвно і незалежно від того, у якій державі вони перебували, продовжують розвивати національну (зокрема гуманітарну) науку, організовуючись у НТШ. Осередки Товариства з'являються у Західній Європі (насамперед Німеччині, Франції), пізніше в США, Канаді та Австралії. Після 1953 р. уже була створена мережа Крайових НТШ, члени якої працювали у секціях та інших структурних підрозділах і гуртувалися довкола власних, часто споріднених наукових зацікавлень. Згодом для координації спільних зусиль та ефективної наукової комунікації між світовими осередками у різних країнах постала потреба в інституції, яка б могла взяти на себе від імени

усіх НТШ загальні організаційні і представницькі функції. Такою установою стала Головна рада Наукових товариств ім. Шевченка. Статут її ухвалено на Загальних зборах НТШ, що відбулися з допомогою листування від 1 вересня 1954 р. до 15 січня 1955 р., а в другій половині 1950-х рр. його остаточно обговорено і прийнято. Конституювання Статуту відбулося значно пізніше, на сесії Головної ради НТШ в Нью-Йорку 27 жовтня 1978 р. У вступній частині Статуту Головної ради члени Крайових товариств заявляють, що їх об'єднує спільна мета — „служіння українській науці“ і через НТШ — „українському народові, що змагає до розбудови вільного життя та національної держави“. Цю сентенцію не зайве взяти до уваги всім, хто, наче компартійний папуга, теревенить, що нині державна незалежність України прийшла неочікувано і випадково.

У Статуті, крім того, мовиться: „Наукові товариства в Австралії, Європі, З'єднаних Штатах Америки і Канаді, які діють на основі Статуту матернього Товариства, пристосованого до вимог зобов'язуючого права у своїх країнах.

Взаємне відношення складових НТШ і їх співпраця та координація діяльності під керівництвом Головної Ради спирається на засади повної автономії з обмеженими правами, переданих Головній Раді положеннями цього Статуту.

Всі Товариства приймають назву „Наукове товариство ім. Шевченка“ з додатком назви країни або континенту їх осідку: Наукове Товариство ім. Шевченка в Австралії, Європі, ЗША, Канаді¹.

Основні компетенції Головної ради на 1978 р., як зазначалось, такі: „репрезентувати українське наукове життя, оперте на традиціях та ідеях матернього НТШ, схвалювати, на основі узгоджень із Крайовими НТШ загальний напрям діяльності Товариства, координувати їх наукову й науково-видавничу

Члени засідання Світової ради НТШ.
Зліва направо: Микола Железняк, Василь Назарук,
Олег Купчинський, Роман Кушнір, Анна Процик,
Леонід Рудницький, Анатолій Карась.
Львів, 30 листопада 2009 р.

працю...“; організувати наукові заходи загальноукраїнського значення; затверджувати „на внесення Крайових НТШ іменування ними почесних

¹ Статут Головної Ради Наукових товариств ім. Шевченка.— [Нью-Йорк, 1978].— С. 3—4.

членів; схвалювати і затверджувати плани праці, термінарії бюджету Крайових НТШ та розмір внесків, які „призначаються для ведення справ Головної Ради, публікації видань і рішають про інші джерела прибутків“; затверджувати створення нових осередків НТШ, також нових інститутів при НТШ; розглядати відповідність Статутів Крайових НТШ зі Статутом матірнього НТШ і приймати до відома пропоновані зміни Статутів і Правильників“; видавати „Центральний бюлетень НТШ“ і „Хроніку НТШ“².

Конкретні компетенції, у тому числі й завдання Головної ради, помітно похвалили роботу Крайових НТШ у різних державах. Це зауважується насамперед у видавничій діяльності, в організації наукових форумів, які присвячувалися різним подіям, що відбувалися в Україні та за її межами. Окремо відзначимо плідні контакти НТШ з чужоземними науковими інституціями й організаціями.

Але так тривало недовго. Нові історичні обставини, які виникли у другій половині 1980-х рр., вимагали перегляду діяльності цієї інституції, відповідно й змін у її Статуті. Основним поштовхом до цього була поява на світовій арені незалежної України, а дещо раніше (21 жовтня 1989 р.) відновлення у Львові матірнього НТШ. За цих обставин з ініціативи української сторони і за підтримки видатних учених та громадських діячів з діаспори 22 листопада 1996 р. на виборній сесії у Нью-Йорку обговорюється і приймається проект нового Статуту Головної ради НТШ, а сама інституція перейменовується на Світову раду НТШ. У проекті Статуту 1996 р. багато статей розширюється, водночас чимало його положень осучаснюється відповідно до нових історичних обставин. У числі перших постулатів оголошено, що мета Світової ради — „збереження єдності членства, ідейних засад, наукової діяльності і видань усіх складових Крайових НТШ та наукової праці секцій у дусі матірнього Товариства“. Тоді відбулася зміна місця осідку Секретаріату Світової ради. У зв'язку з відродженням НТШ в Україні, його діяльність сконцентрувалася у Львові, де постійно перебував генеральний секретар Світової ради. Згідно зі Статутом 1996 р., відбуваються зміни і в керівництві інституції; до Світової ради входять президент, його заступник — генеральний секретар і скарбник; голови Крайових НТШ та директори (голови) секцій, вибрані Загальними зборами, представники Світової ради від Крайових НТШ: з України — три, із США — два, від Західної Європи — один, з Канади — один, з Австралії — один. До того ж з дорадчим голосом входять по одному представникові від Польщі та Словаччини.

До змін у Статуті 1978 р., пов'язаних із загальноісторичними подіями, доповнення і відповід-

ного виправлення потребували двозначности та деяка неясність у взаєминах Світової ради з Крайовими НТШ. З плином часу з'ясувалося, що не можливо реалізувати ряд статей Статуту, зокрема у тій частині, яка стосується складу управи або проведення зборів Світової ради з участю директорів (голів) секцій. Крім того, були розбіжності щодо статусу наукових секцій Крайових НТШ: одні представники Крайових НТШ вважають їх міжнародними, тоді як інші — лише крайовими. Зауважені також суперечности між Статутами Крайових НТШ. Тому ще у 1989 р. розпочинається процес внесення змін до Статуту 1978 р. Він продовжується і після 1996 р.

Члени Крайових НТШ Канади, Польщі та інших подавали пропозиції, які виявлялися суперечними. На процедуру їх погодження було витрачено багато часу, але на зборах Світової ради 11 грудня 2004 р. з'явилася нова редакція Статуту Світової ради НТШ, яка була прийнята. Проте процес внесення змін і тоді не завершився, ба більше, він похвалився. Тепер важко пояснити, чому так склалося. Оче-

видно, через те, що процедура прийняття цього документа недосконала. Коли нову редакцію тексту Статуту надіслали Крайовим НТШ, щоб погодити й остаточно апробувати, то цього не відбулося, а з'явилися нові пропозиції та доповнення тощо.

Управа Світової ради отримує нові доповнення до проекту 1996 р., які змушена вносити у Статут. Так, власне, триває дотепер. Досі, так би мовити, перебуваємо у перманентному процесі внесення „ініціатив“ від Крайових товариств та поодиноких дійсних членів Товариства, що не дає можливості визначитись із остаточним варіантом тексту Статуту. За останній рік, наприклад, надійшли пропозиції змін від Лариси Онишкевич, Ореста Поповича, Тараса Гунчака та Василя Лопуха (США). З-поміж них, звичайно, є чимало конструктивних пропозицій. Наприклад, від голови НТШ Канади п. Дарії Даревич, які стосуються як усієї роботи Світової ради, так і її управи, які треба врахувати. Продовжують надходити пропозиції від НТШ в Україні, зокрема від осередків НТШ, а їх аж 19. Як слушно зауважує голова НТШ Америки Орест Попович, уже час ставити у цьому питанні крапку. Чи не найголовнішою проблемою на сучасному етапі є не до кінця розглянутий зміст статей Статуту Світової ради та брак механізму, за яким Крайові НТШ мають його узгоджувати, приймати, врешті ратифікувати.

Треба відзначити, що основними промоторами перегляду, відповідно й діяльності всіх Крайових НТШ, були з кінця 1980-х рр. репрезентанти США Ярослав Падох, голова НТШ Америки, та його науковий секретар Леонід Рудницький, а у

Голова Світової ради НТШ
Леонід Рудницький

Генеральний секретар
Світової ради НТШ
Анатолій Карась

² Статут Головної Ради... — С. 5—6.

1992—1993 рр. до цієї акції включаються голова НТШ в Україні Олег Романів та науковий секретар Товариства Олег Купчинський.

Справа досі не вирішена. Нині питання поточної діяльності Світової ради і праця над остаточною редакцією Статуту Світової ради чи не першорядна. У зв'язку з цим, 30 листопада 2009 р. у Львові були скликані окремі збори Світової ради. До порядку денного входило: ознайомлення з протоколом попереднього т. зв. Надзвичайного засідання Світової ради від 11 грудня 2004 р.; звіти про діяльність Світової ради та Крайових НТШ за попередні роки; перевибори нової управи Світової ради; аналіз сучасного стану діяльності інституції; справи, пов'язані з завершенням уточнень до тексту Статуту; питання фінансування Світової ради на сучасному етапі та її видань „Вісника НТШ“ (раніше „Бюлетеня“) і „Хроніки НТШ“ як основних органів Світової ради; розгляд прохання ініціативної групи вчених у Швейцарії про заснування осередку НТШ у цій країні, врешті, розгляд планів праці Світової ради та ін.

У роботі зборів Світової ради взяли участь дійсні члени НТШ: акад. Леонід Рудницький і проф. Анна Процик (США), д-р Василь Назарук (Польща), д-р Микола Железняк (голова Європейського НТШ), д-р Олег Купчинський — голова НТШ в Україні, проф. Роман Кушнір та проф. Анатолій Карась (Україна). Листовно до участі у зборах долучилися д-р Дарія Даревич (голова Канадського НТШ), проф. Марко Павлишин (голова Австралійського НТШ), проф. Микола Мушинка (голова Словацького НТШ).

На адресу зборів надійшли привітання і пропозиції від д-р Дарії Даревич (Канада), д-ра Ореста Поповича, д-ра Тараса Гунчака, д-р Лариси Онишкевич, проф. Марти Трофименко (усі з США), проф. Стефана Козака (голови Польського НТШ), проф. Миколи Мушинки (голови Словацького НТШ), проф. Марка Павлишина (голови Австралійського НТШ) та ін.

Члени зборів дійшли певних конструктивних позицій. Зокрема, після внесення запропонованих членами Крайових НТШ поправок до Статуту Світової ради, визначена така процедура його прийняття: спочатку над проектом працюватиме призначена Зборами фахова Статутна комісія, тоді результати її роботи — остаточною редакцією проекту повинна прийняти Управа Світової ради, далі проект Статуту має пройти погодження (ратифікацію) у Крайових НТШ і тоді набуті схвалення звичайною чи надзвичайною сесією бо зборами Світової ради НТШ.

На підставі різних міркувань запропоновано, наприклад, редакцію статті № 7 подати у такому формулюванні: „Повноправними членами Світової ради (з повним го-

лосом) є голови усіх Крайових НТШ або визначені ними представники, президент Світової ради; генеральний секретар Світової ради, скарбник Світової ради (має дорадчий голос), три члени, делеговані Президією НТШ України. До Світової ради включені по одному представнику НТШ від Польщі і Словаччини тощо“. Щодо України, то до Світової ради входять голова НТШ і два представники — заступники голови НТШ в Україні, оскільки кількісно матірне Товариство найбільше (до нього входить 35 комісій і 19 регіональних осередків).

Оскільки неможливо реалізувати пункт Статуту про присутність на Зборах директорів (голів) секцій усіх Крайових НТШ, то таку норму запропоновано вилучити з нової редакції. Також погодилися в тому, що коли президент Світової ради — з-за кордону, то генеральний секретар має бути з України. Кандидатом на посаду президента Світової ради НТШ може бути хтось з колишніх або чинних голів Крайових НТШ. Була підтримана пропозиція проф. Анни Процик, щоб обирати членів Світової ради на чотири роки і внести цю норму до Статуту.

31 листопада 2009 р. відбулися перевибори керівного складу Світової ради: президентом Світової ради НТШ обрано акад. Леоніда Рудницького (США), генеральним секретарем — проф. Анатолія Карася (Україна).

Жвава дискусія точилася довкола звіту доктора М. Железняка, голови Європейського НТШ, який детально і компетентно поінформував учасників зборів про невтішний стан цього Крайового товариства й драматичну ситуацію довкола майна НТШ у Сарселі (Франція). Якщо не вжити радикальних заходів, то можна втратити збережену попередниками спадщину. Хоча Світова рада не має таких важелів, щоб докорінно змінити ситуацію із спадком у Сарселі, але усунути від цього не має права. Тому збори ухвалили рішення — вивчити проблеми Європейського, власне Французького, осередку НТШ, і запропонувати раціональний варіант виходу зі скрути наступним зборам Світової ради (скликати їх не пізніше, ніж за півроку). Збори також відзначили, що обрання д-ра Миколи Железняка головою Європейського НТШ було правильним кроком задля оздоровлення діяльності осередку у ситуації, що склалася.

Гостро стояло питання про видання „Вісника НТШ“, підготовкою до друку яким займається голова НТШ в Україні д-р Олег Купчинський. А це видання — орган Світової ради та всіх Крайових НТШ.

Проблема полягає передусім у перманентній нестачі коштів: в Україні постійно дорожчають редакційні та видавничі послуги, друкарські ви-

В кулуарах засідання Світової ради НТШ.
Зліва направо: Олег Купчинський, Василь Назарук,
Леонід Рудницький, Анна Процик, Анатолій Карась.
Львів, 30 листопада 2009 р.

трати. Це, по-перше. По-друге, бракує добротних наукових матеріалів саме із Крайових НТШ. Водночас невчасно надходять і не завжди якісні звіти про річну роботу. Отож названа ділянка компетенції Світової ради потребує поліпшення задля збереження „Вісника НТШ” (виходить двічі на рік). Це стосується і щорічної „Хроніки НТШ”.

Викликало жваве обговорення питання про найближчі та подальші плани роботи Ради. Передусім треба створити доступну мережу комунікації для членів Світової ради на основі застосування сучасних електронних засобів, зокрема, скайпу. Є надія, що така система буде апробована у червні 2010 р.

Заплановано завершити роботу над остаточним погодженням нової редакції Статуту Світової ради Крайовими НТШ та його прийняттям на Надзвичайних зборах чи сесії Світової ради до кінця червня 2010 р.

Оскільки запланувати роботу Світової ради на наступні роки не можливо без пропозицій від Крайових НТШ, то Світова рада просить голів Крайових НТШ та директорів (голів) секцій запропонувати свої думки щодо ролі Світової ради у пошквалі роботи світового НТШ і знайти додаткові можливості фінансової підтримки для систематичної діяльності Світової ради.

Під час зборів було запропоновано організувати спільні для усіх Крайових НТШ конференції чи симпозіуми, присвячені питанням українознавства та проблемам, пов'язаним із пропагуванням його у світі. Світове НТШ та його управа не мають стояти осторонь поширення серед міжнародної спільноти правди про український Голодомор як геноцид українського народу. Ми маємо активно працювати для того, щоб правда про цей факт як

трагедію українського народу стала потужним чинником загальноєвропейського публічного простору і була залучена до міжнародної політики як її вітальний гуманітарний компонент. Водночас варто подумати про організацію спільного для всіх Крайових НТШ симпозіуму, присвяченого демократичному розвитку Української держави та її позитивному авторитету у світі. Це завдання особливо актуальне у зв'язку з наступним періодом розвитку Української держави, яка стоїть перед загрозою втрати демократичних здобутків Помаранчевої революції та реставрації антиукраїнського колоніального малоросійства і закріплення кримінально-олігархічної влади. Такий симпозіум матиме винятковий сенс як науковий захід.

Наші перспективи також пов'язані з поширенням членства НТШ та створення нових осередків. Тому збори привітали пропозицію української громади Швейцарії про дозвіл на створення Швейцарського осередку НТШ, яка надійшла за підписом д-ра Андрія Лужницького. Виходячи з чинного Статуту, Збори Світової ради погодилися на заснування Швейцарського осередку НТШ у структурі Європейського крайового НТШ. Водночас треба обміркувати створення єдиної Європейської асоціації НТШ з єдиним головою, до складу якої можуть входити на правах автономії національні наукові товариства, котрі очолюють голови Крайових НТШ. Але це питання вимагатиме низки процедурних рішень, які треба починати із низових структур товариства. Створюючи Швейцарський осередок НТШ, можемо спричинитися до певного поштовху у справі пошквалі наукової праці Європейського НТШ.

Анатолій КАРАСЬ

ПІДСУМКИ РОБОТИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА ЗА 29 ЛИСТОПАДА 2008 — 28 ЛИСТОПАДА 2009 РОКУ: ЗДОБУТКИ ТА ПРОГАЛИНИ

(З доповіді голови НТШ Олега Купчинського)

Виповнилося 20 років від часу відновлення НТШ і 137 років від заснування Товариства ім. Шевченка в Україні (1873). Мало слов'янських народів (навіть тих, які тривалий час мали свою державність) може похвалитися нині таким феноменом — діяльністю одного і того ж Товариства протягом тривалого часу. Це засвідчує, що ідеї національної науки як основного здобутку і мети Товариства служило чотири покоління НТШівців — будівничих одного з найстаріших храмів науки в Україні. Втім, жодне з цих поколінь не є свідком і учасником таких масштабних суспільно-політичних і культурних змін, як нинішні, в яких воно живе і працює.

Загалом звітний період з погляду розвитку Товариства був стабільним і порівняно результативним роком. Незважаючи на деякі негаразди, поточний

рік був плідним й у видавничому плані. Попри те, не всі сподівання здійснилися. Це стосується насамперед ставлення державних структур до проблем Товариства і його осередків, насамперед щодо фінансування. Своєю довголітньою працею Товариство на цю допомогу, безперечно, заслужило.

I. Загальні дані про НТШ в Україні на листопад 2009 р.

Сьогодні в матірньому НТШ в Україні працює 35 комісій (об'єднаних секціями або самостійно) та 19 осередків в обласних та районних містах України.

До Комісій НТШ у Львові входить приблизно 1700 осіб, в осередках працює понад 900 осіб. Останнє посвідчення видано за № 2634.